

การศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา บ้านบางน้ำเชี่ยว

ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอมบรี จังหวัดสิงห์บุรี

THE LOCAL WISDOM “PHA MUG KLONE CHAOPRAYA”
AT BANBANGNAMCHIEW, TUMBON BANBANGNAMCHIEW,
AMPHOE PROMBURI, SINGBURI PROVINCE.

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

ปีงบประมาณ ๒๕๖๖

การศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา บ้านบางน้ำเชี่ยว

ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอมบรี จังหวัดสิงห์บุรี

THE LOCAL WISDOM “PHA MUG KLONE CHAOPRAYA”
AT BANBANGNAMCHIEW, TUMBON BANBANGNAMCHIEW,
AMPHOE PROMBURI, SINGBURI PROVINCE.

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

ปีงบประมาณ ๒๕๖๖

กิตติกรรมประกาศ

งานการศึกษานี้ ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิพวัลย์ คำคง ที่ให้ความอนุเคราะห์ร่วมลงพื้นที่ในการสำรวจพื้นที่ สัมภาษณ์ และให้คำแนะนำในการถ่ายทำวิดีโอ ขั้นตอนการผลิตผ้าหมักโคลนเจ้าพระยาบางน้ำเชี่ยว

ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ไชยพล กลิ่นจันทร์ ผู้อำนวยการสำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรีและทีมงาน ที่ให้ความอนุเคราะห์ถ่าย วิดีโอ ขั้นตอนการทำผ้าหมักโคลนเจ้าพระยาบ้านบางน้ำเชี่ยว

ขอขอบคุณ นางดวงพร อารีย์พันธ์ ประธานศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทยผ้าหมักโคลนเจ้าพระยาบ้านบางน้ำเชี่ยวและบุคคลากรประจำศูนย์ฯ ทุกท่านที่อำนวยความสะดวกเป็นอย่างดีในการถ่ายวิดีโอ ขั้นตอนการทำผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา บ้านบางน้ำเชี่ยว

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ประจำสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ที่อำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงานให้เป็นไปด้วยความรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

คณะผู้ศึกษา
สิงหาคม ๒๕๖๖

ชื่อเรื่อง : การศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา บ้านบางน้ำเชี่ยว อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดสิงห์บุรี

Title : THE STUDY OF THE KNOWLEDGE OF THE LOCAL WISDOM “PHA MUG KLONE CHAO PRAYA” AT BANBANGNAMCHIEW, TUMBON BANBANGNAMCHIEW, AMPHOE PROMBURI, SINGBURI PROVINCE.

ผู้ดำเนินการศึกษา : วิไลวรรณ ฉ่ำพิรุณ, ณัฐวัลรัตน์ ดอกไม้งาม, ชุตติมา อิ่มนิรันดร์, สุชาติ อ่อนสันทัด
หน่วยงาน : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

ปีที่ทำการศึกษา : ๒๕๖๖

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัย : เรื่อง การศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา บ้านบางน้ำเชี่ยว อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดสิงห์บุรีฉบับนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา บ้านบางน้ำเชี่ยว อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดสิงห์บุรี

กลุ่มตัวอย่าง โดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คือ เจ้าของภูมิปัญญาผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา บ้านบางน้ำเชี่ยว และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมศูนย์ภูมิปัญญาไทยผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา บ้านบางน้ำเชี่ยว รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและจากสื่อต่างๆ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา และวิเคราะห์เนื้อหาจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผลการศึกษาพบว่า

๑. องค์ความรู้ภูมิปัญญาผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา บ้านบางน้ำเชี่ยว เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่พบโดยบังเอิญ โดยนางดวงพร อารีย์พันธ์ กระบวนการผลิตใช้ทรัพยากรธรรมชาติคือ โคลนและน้ำฝนเทคนิควิธีเป็นแบบช่างฝีมือที่เรียบง่าย ใช้ความประณีต ใช้ระยะเวลา ไม่พึ่งพาเทคโนโลยีขั้นสูง จุดเด่นคือโคลนจากแม่น้ำเจ้าพระยา บ้านบางน้ำเชี่ยว เป็นโคลนที่มีแร่ธาตุเหล็กและแมกนีเซียมผสมอยู่ในเนื้อโคลนซึ่งทำให้โคลนมีสีเหลืองทอง แตกต่างจากโคลนที่อื่น ๆ ผ้าที่ถูกหมักด้วยน้ำโคลนมีคุณสมบัติโดดเด่น คือ มีความนุ่ม ลื่น ใส่แล้วเย็นสบาย ช่วยขับสารพิษออกจากร่างกายเวลานุ่งห่ม เป็นผ้าหมักโคลนที่ปราศจากสารเคมี

๒. แนวทางการสืบสานภูมิปัญญาผ้าหมักโคลนคือ การต่อยอดด้วยการทอด้วยผ้าลายริ้วทอง และลายพรหมสี่ทิศจากเส้นใยธรรมชาติและการย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ

คำสำคัญ : ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ภูมิปัญญาผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา

ABSTRACT

The study of local wisdom in making “Pha Mug Klone Chao PraYa” at Banbangnamchiew, , Amphoe Pkromburi, Singburi Province is a Tumbon Bangnamchiew quanlitative research. The objective is to study and gather the knowledge of the local wisdom “Pha Mug Klone Chao PraYa” at Banbangnamchiew and to inherit lhe loca lwisdom “Pha Mug Klone Chao PraYa” at Banbangnamchiew,

The population and sampling group used in this research was Mrs. Duangporn Arreepan who discovered the local wisdom. “Pha Mug Klone Chao PraYa” We used the dept interview method and observed the productivity at the Center. The instrument is the questionnaires.

The findings of this study were as follows

๑. the local wisdom of “Pha Mug Klone Chao PraYa” ” was discovered by chance by a woman called “ Mrs Duangporn Arreepan”. The process is very simple which is made by hands without the high technology., using the mud at Bangnamchiew District which consist of minerals : magnesium and iron, being inthe mud at Banbangnamchiew District in the Chao Praya River and the rain fall, let them mixing for one night, then filter the water and put the clothes in the water for the fermentation for one night. After this process, the clothes were soft and more comfortable to wear. The quality of the produts of the lacial wisdom “Pha Mug Klone Chao PraYa” is unique .“Pha Mug Klone Chao PraYa” got ๔ stars from Otop Products of Singburi Province.

๒. To herit the local wisdom, there are another two projects to act at the Center of the Thai local wisdom at Banbangnamchiew. They are weaving with cotton and natural material and ferment with mud.

Keyword : Local Wisdom Local Wisdom “Pha Mug Klone Chao PraYa”

คำนำ

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ นางดวงพร อารีย์พันธุ์ ประธานศูนย์เรียนรู้อาชีพผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา บ้านบางน้ำเชี่ยว อำเภอรอบบึงบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ได้ค้นพบภูมิปัญญาผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา บ้านบางน้ำเชี่ยว ที่ค้นพบโดยบังเอิญ จากประสบการณ์เดิมเรื่องการตัดเย็บเสื้อผ้าและองค์ความรู้ใหม่ที่เพิ่งค้นพบว่า หลังจากผ้าที่ถูกหมักโคลน จะทำให้เนื้อผ้านุ่ม ลื่น นำสวมใส่ จึงมีความคิดในการทำผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา บ้านบางน้ำเชี่ยว โดยรวมกลุ่มสมาชิกในหมู่บ้านจำนวน ๑๕ คน ตั้งกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา บางน้ำเชี่ยว เพื่อสร้างรายได้ สร้างอาชีพ ได้ช่วยกันศึกษา ลองผิดลองถูก เป็นเวลานาน จนได้สูตรการทำผ้าหมักโคลนเจ้าพระยาที่ลงตัว และเกิดเป็น “ภูมิปัญญาผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา บ้านบางน้ำเชี่ยว” โดยแรกเริ่ม ชื่อผ้าลายไทยที่มีลวดลายหลากหลาย เป็นลายเอกลักษณ์ของภาคกลางไปผ่านกรรมวิธีหมักโคลนบ้านบางน้ำเชี่ยวที่มีคุณสมบัติพิเศษ มีผลทำให้เนื้อผ้านุ่ม ลื่น นำสวมใส่ ไม่ระคายผิว สีสันสดใส จึงนำผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา บ้านบางน้ำเชี่ยวมาออกแบบตัดเย็บเป็นเครื่องแต่งกายและข้าวของเครื่องใช้แบบต่าง ๆ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากทางหน่วยงานราชการพาไป ออกงานตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในจังหวัดสิงห์บุรี และจังหวัดใกล้เคียง ด้วยคุณสมบัติที่โดดเด่นของเนื้อผ้าที่ผ่านกรรมวิธีหมักโคลนเจ้าพระยา บ้านบางน้ำเชี่ยว ประกอบกับลวดลายไทยบนพื้นผ้าที่หลากหลายและมีสีสันสดใสสวยงาม ผลิตภัณฑ์จากผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา บ้านบางน้ำเชี่ยว ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากทั้งในจังหวัดสิงห์บุรีและในต่างจังหวัด สร้างรายได้ให้แก่ชุมชน สร้างชื่อเสียงให้แก่จังหวัดสิงห์บุรี และได้รับการคัดเลือกเป็นผลิตภัณฑ์สุดยอด OTOP ๔ ดาวของจังหวัดสิงห์บุรี

ปัจจุบันนี้ ไม่อาจหลีกเลี่ยงความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของความนิยมในเรื่องแฟชั่นการแต่งกายได้ ผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา บ้านบางน้ำเชี่ยว ที่เคยได้รับความนิยมและสร้างรายได้อย่างมากให้แก่ชุมชนและท้องถิ่น ได้รับผลกระทบและได้รับความนิยมลดลงเป็นอย่างมาก ด้วยคุณสมบัติอันโดดเด่นนี้ ถ้าไม่มีการฟื้นฟู ถ่ายทอด ต่อยอดและสืบสานภูมิปัญญาผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา บ้านบางน้ำเชี่ยวอย่างเป็นรูปธรรมแล้ว ภูมิปัญญาผ้าหมักโคลนของท้องถิ่น หนึ่งเดียวในภาคกลางอาจสูญหายได้ ซึ่งจะเป็นสิ่งที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง

ดังนั้น คณะผู้ศึกษาจึงเห็นสมควร ศึกษาองค์ความรู้และเก็บรวบรวมเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อส่งเสริมการสืบสานภูมิปัญญาผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา บ้านบางน้ำเชี่ยว อำเภอรอบบึงบุรี จังหวัดสิงห์บุรีให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ภายหลังจากการศึกษาในครั้งนี้ คนในชุมชนจะมีองค์ความรู้ภูมิปัญญาผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา ที่ถูกจัดเก็บเป็นระบบ เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นฐานข้อมูลชุมชนและรวมถึงเป็นฐานข้อมูล ในคลังข้อมูลใน ๓ บุรี ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี จะส่งผลให้คนในชุมชนทุกช่วงวัยเกิดการรับรู้ เกิดความภาคภูมิใจ เกิดความตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา และสามารถนำความรู้เหล่านี้ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนากระบวนการผลิตและต่อยอดนำไปสู่การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นหนึ่งเดียวในภาคกลางให้โดดเด่นและยั่งยืนต่อไป ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่ ของจังหวัดและของประเทศชาติสืบไป

คณะผู้ศึกษา

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
คำนำ	ง
สารบัญ	จ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์ของการศึกษา	๑
ขอบเขตของการศึกษา	๓
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๓
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น	๕
ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น	๙
ขอบข่ายของภูมิปัญญา	๑๑
รูปแบบของภูมิปัญญา	๑๑
คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญา	๑๒
ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการของภูมิปัญญาไทย	๑๒
ข้อจำกัดของภูมิปัญญาท้องถิ่น	๑๔
ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการของภูมิปัญญาไทย	๑๕
การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น	๑๗
กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย	๑๗
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๒๐

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการศึกษา	๒๔
พื้นที่ทำการศึกษา	๒๔
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๒๕
เครื่องมือในการศึกษา	๒๕
การเก็บรวบรวมข้อมูล	๒๕
การวิเคราะห์ข้อมูล	๒๖
ขั้นตอนการดำเนินการศึกษา	๒๖
บทที่ ๔ ผลการศึกษา	๒๘
บริบทชุมชนบางน้ำเชี่ยว	๒๘
ความเป็นมา คุณค่าความสำคัญและองค์ความรู้ภูมิปัญญาผ้าหมักโคลนฯ	๓๒
พัฒนาการภูมิปัญญาผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา	๔๐
สถานการณ์ปัจจุบันภูมิปัญญาผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา	๔๘
ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อภูมิปัญญาผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา	๔๘
แนวความคิดส่งเสริมการสืบสานภูมิปัญญาผ้าหมักโคลนเจ้าพระยา	๔๙
บทที่ ๕ สรุปและข้อเสนอแนะ	๕๐
สรุปผลการศึกษา	๕๐
ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้	๕๒
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	๕๒
บรรณานุกรม	๕๔
ภาคผนวก ก	๕๗